

Pionier van de zwakzinnigenzorg

Teake (Taco) Kingma (1920-1994) was de pionier van de professionele zorg voor mensen met een verstandelijke beperking in Friesland (circa 1950-1980). Hij legde de basis voor veel nieuwe voorzieningen in de Friese zwakzinnigenzorg, zoals de sector toen nog werd genoemd. Daarnaast had hij speciale belangstelling voor literatuur en Friese geschiedenis. Zijn werk en interesses vormden de bron voor veel publicaties.

Voor de oorlog waren er nauwelijks zorg- of ontwikkelingsmogelijkheden voor mensen met een verstandelijke beperking in deze provincie. Voor kinderen die niet mee konden komen in het gewone onderwijs waren er vier schooltjes voor buitengewoon onderwijs (blo). De meesten werden echter op de vele dorpsschooltjes achterin de klas geplaatst waar ze wat werden beziggehouden. Na de schoolperiode kwamen velen niet verder dan los-vast werk met een laag loon. Sociale werkvoorzieningen of speciale regelingen bestonden er niet voor hen. Wegens het ontbreken van passende woonvoorzieningen werden mensen met een ernstige verstandelijke beperking, als het thuis niet meer ging, in een psychiatrische inrichting opgenomen.

Carrière in de zwakzinnigenzorg

Taco Kingma werd geboren in Oudega (W) als de oudste zoon in een onderwijzersgezin. Na de mulo volgde de kweekschool. Voor jonge onderwijzers was het eind jaren 1930 moeilijk een maatschappelijke carrière op te bouwen. Tot eind 1948 moest Kingma de bakens voortdurend verzetten. Tijdens het vervullen van de militaire dienstplicht brak de oorlog uit. In september 1940 beschreef hij zijn situatie weinig hoopgevend als: 'werkloos onderwijzer, oud-soldaat en ex-krijgsgevangene'. Nieuwsgierigheid en 'nocht oan stúdzje' leidden hem naar de tweejarige opleiding tot onderwijzer voor het buitengewoon onderwijs in Den Haag. De armoede in de Haagse volkswijken trof hem diep. Hij zag hier dat een leerachterstand in combinatie met een culturele achterstand een forse

Taco Kingma in zijn militaire dienstitijd. (Archief familie Kingma)

Sociale werkplaats De Brug in Drachten. (Tresoar)

maatschappelijke hindernis vormde voor jongeren. In 1942 kreeg hij een aanstelling aan de blo-school in Dokkum, maar die sloot twee jaar later zijn deuren omdat er geen vervoer meer was voor de kinderen. Kingma sloot zich in het laatste oorlogsjaar aan bij de Binnenlandse Strijdkrachten. Een lichtpunt in deze sombere jaren was zijn verloving met Jikke van Tuinen.

'Een maatschappij die ook van hen is'

Na de bevrijding volgde een driejarig verblijf als militair in Indië. Vier dagen na thuiskomst trouwde hij met Jikke, op 25 mei 1948. Hierna moest Kingma wederom een nieuw toekomstperspectief zoeken. Het arbeidsbureau attendeerde hem op een provinciaal rapport uit 1947 over de noodzaak van nazorg voor oud-blo-leerlingen. Kingma adviseerde, ongevraagd, de verantwoordelijk gedeputeerde om hiernaar onderzoek te doen, want 'men heeft dan een gedocumenteerd overzicht van de onvolwaardigen die in aanmerking komen voor een eventuele nazorg.' De provincie gunde hem deze opdracht. Wat volgde, was een ruim dertigjarige, succesvolle carrière in de zwakzinnigenzorg. Kingma had een bepalende invloed op de ontwikkeling van dit nieuwe zorgveld. Hij was de eerste en tien jaar lang de enige professional in deze sector in de provincie. Daarbij kon hij profiteren van de economisch gunstige conjunctuur vanaf ongeveer 1960. Zijn speerpunten waren het mogelijk maken van ontwikkeling en ontplooiing, het bevorderen van sociale integratie en het ondersteunen van ouders. Goede contactuele eigenschappen, een beminlijke persoonlijkheid en een open vizier, vasthoudendheid en een vaardige pen waren zijn instrumenten. Hij werkte nauw samen met de ouderverenigingen die in de loop van de jaren 1950 in Friesland werden opgericht. Het behalen van zijn MO-aktes (1951, 1953) en het doctoraalexamen sociale pedagogiek in 1960 vormden persoonlijke hoogtepunten in een druk bezet leven.

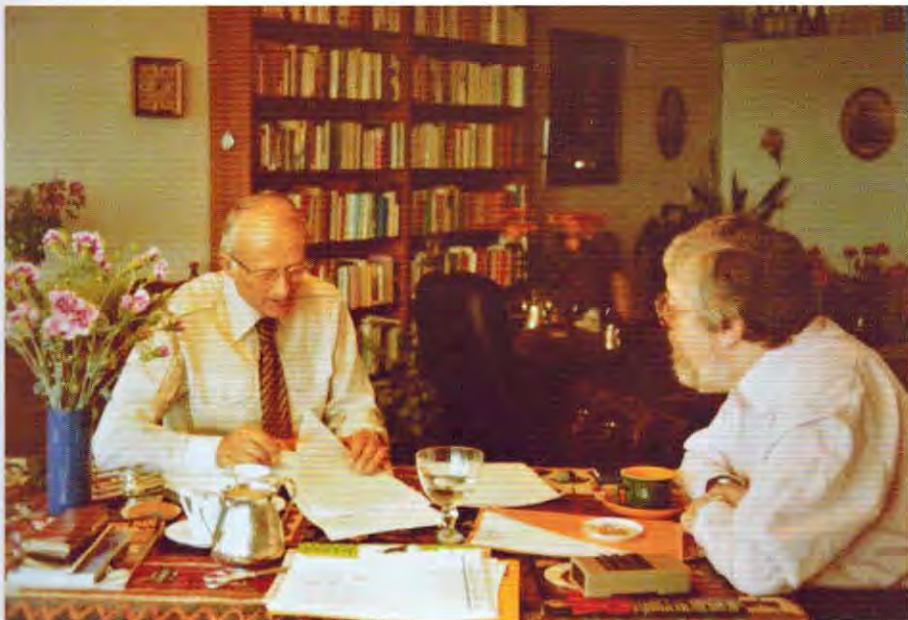

Kingma thuis in zijn werkkamer. Toen hij in de jaren tachtig in het ziekenhuis moest worden opgenomen, nam hij de typemachine mee om toch nog te kunnen schrijven. Het ontlokte zijn Leeuwarder kamergenoot de uitspraak: 'Jo lykje wol in notaris.' (Archief familie Kingma)

Twaalf jaar (1949-1961) was Kingma nazorgambtenaar, naar het voorbeeld van zijn evenknieën in het westen al gauw sociaal pedagoog genoemd. Omstreeks 1950 waren nog maar tien van dergelijke functionarissen in het land. De Friese nazorgdienst was tot 1962 de enige in het noorden. De geest van de wederopbouw was in het provincierapport van 1947 al merkbaar: alle krachten moesten worden aangewend om het land er bovenop te helpen en ook van mensen met een beperking werd een bijdrage gevraagd. Kingma's primaire taak was om werk te zoeken voor de schoolverlaters en hen aan het werk zien te houden als zich problemen voordeden. Een voorbeeld maakt duidelijk wat zich zoal voor kon doen bij deze zwakke jongens. Gerrit werkte bij zijn vader die een haringhandel dreef. Dat ging goed 'zolang de haringen precies een dubbeltje kostten. Maar toen de prijs 11 ct. werd, gaf de nieuwe berekening hem de grootste moeite.' Wetend hoe kwetsbaar deze jongeren waren, vond Kingma een goede werkgever belangrijker dan een hoog loon. Een voorbeeld waar het niet goed ging: 'Johannes werd bij zijn eerste baas, die een zakkenpakhuis had, hevig geplaagd, bijv. in een zak genaaid, rondgesjouwd e.d., wat aanleiding was tot heftige driftbuien en al spoedig tot ontslag. Nadat hij een poos had rondgezworven en in de buurt katekwaad had

De blo-school aan de Boterhoek in Leeuwarden, geopend in 1927. Het was de eerste voorziening voor kinderen met een verstandelijke beperking in Friesland.

Het laatste overleg met drs. Jan Lips, hoofd gehandicaptenaangelegenheden van het ministerie over de uitgave van het boek 'Zorg voor geestelijk gehandicapten'. Foto is genomen bij Jan Lips thuis. Kingma had een goede relatie met hem, 1979. (Archief familie Kingma)

uitgehaald, gaat hij nu in het herfstseizoen met zijn vader de boer op aardappelrooien. In de winter vindt hij plaats bij een schillenboer en voddenkoopman.'

Kingma wist tientallen jongeren aan een baan te helpen. Ook andere sociale problemen kregen aandacht: 'Hij moet adviezen geven in verkerings- en huwelijksproblemen, maar ook de justitie voorlichten, hij moet met predikanten en recidivisten omgaan en bezoekt zowel industriëlen als alcoholisten.' Kortom: het was een veelzijdige baan.

Pleit voor meer sociale integratie

Kingma zag veel eenzaamheid onder zijn cliënten en pleitte van meet af aan voor meer sociale integratie. Deze in de jaren 1950 'moderne' opvatting liet hij ten volle zien in zijn tweede opdracht: het opheffen van tekorten in de zorg. Deze jaren stonden vooral in het teken van het oprichten van blo-scholen (later scholen voor individueel onderwijs, nu speciaal onderwijs) en sociale werkplaatsen. Kingma lobbyde voortdurend en schreef talloze brieven en rapporten aan invloedrijke figuren om een nieuwe vestiging aan te bevelen. Zo schreef hij in 1951 aan de Drachtster wethouder: 'als man van de zwakzinnigenzorg acht ik het mijn plicht U de grote waarde van de Drachtster werkplaats op het hart te binden.' Of het hieraan te danken was is niet bekend, maar de dreigende sluiting ging niet door. Andere voorbeelden: aan de oprichting van een blo-school in Franeker werkte hij intensief mee en evenzo aan het creëren van individueel technisch onderwijs (ITO) voor jongens en een opleiding tot huishoudhulp voor meisjes. Voorzieningen boden zijn cliënten de kans om terug te keren in de maatschappij, 'een maatschappij die ook van hen is', zo stelde hij. Bijzondere inspanning getroostte Kingma zich om vrouwenafdelingen in sociale werkplaatsen van de grond te

krijgen, want 'ook vrouwen hebben recht op arbeid'. De (na) zorg was aanvankelijk vrijwel uitsluitend op jongemannen gefocust. Een reguliere baan voor vrouwen was in zijn algemeenheid nog geen gemeengoed en vrouwen met een beperking moesten extra drempels overwinnen. Op dit punt week hij af van de gangbare maatschappelijke opinie, maar hij wist zich gesteund door verscheidene ouders die graag dagopvang voor hun kinderen wilden.

Eind jaren 1950 overzag hij de tekorten in de Friese zorg en schreef een 'program van actie'. Daarin werden alle voorzieningen opgesomd die in de daaropvolgende decennia gerealiseerd werden, waaronder multidisciplinaire teams op scholen, diverse typen woonvoorzieningen en dagopvang en onderzoeks- en observatiemogelijkheden. Voor zover bekend was dit het eerste provinciale plan naar een completer zorgaanbod. Samen met anderen in de zorg- en onderwijswereld zouden Kingma en zijn medewerkers hier gestalte aan geven.

Gaandeweg verschenen meer wegbereiders en pleitbezorgers op het toneel. Schoolhoofden als J.J. Bouma in Dokkum en J.H. Botterweg in Drachten spanden zich in hoge mate in om het buitengewoon onderwijs op een positieve manier voor het voetlicht te brengen, onder meer in paginagrote artikelen in de provinciale pers. Vanuit de ouderverenigingen kwamen eveneens actieve lieden naar voren. Zij begonnen met het opzetten van vrijetijdsactiviteiten. In een volgende fase gaven ze een belangrijke impuls aan het ontstaan van nieuwe voorzieningen als dagverblijven, gezinsvervangende tehuizen en inrichtingen. Die kwamen in de jaren 1960 en 1970 van de grond. Zo speelde het echtpaar Kamp een baanbrekende rol in het tot stand brengen van het eerste tehuis in Oldeberkoop en verrichtte Sytze Hoekstra uit Bolsward pionierswerk voor het eerste kinderdagverblijf. De 'verdunningstheorie' die in deze jaren in het land opgeld deed en een vergaande maatschappelijke integratie voorstond, sloot aan bij de visie van de dienst van Kingma op het bevorderen van de maatschappelijke ontplooiing. Maar Kingma was geen man voor de barricade. Hij was een pleitbezorger, bleef in gesprek met iedereen en streefde naar overeenstemming. Zijn zoon noemde hem 'een wandelend harmoniemodel'. De pleitbezorgers van de 'verdunningstheorie' bekritiseerden zo'n houding, het was hen te mager.

Initiator en samenbinder

Vanaf de jaren 1960 bouwde Kingma de dienst uit tot een organisatie met meerdere vakgroepen: maatschappelijk werkers, gedragswetenschappers, praktisch pedagogisch thuisondersteuners en een afdeling vrije tijd en vorming. Begin jaren 1960 veranderde de naam van de dienst in Maatschappelijk Werk (Welzijn) voor Geestelijk Gehandicapten (MWGG), later werd het Sociaal

Het handboek vond een grote verspreiding in Nederland.

Pedagogische Dienst (SPD) en de huidige naam is MEE Friesland. De dienstverlening breidde zich gaandeweg uit tot alle mensen met een beperking. Kingma had een goede antenne voor nieuwe hulpvragen in veranderende maatschappelijke omstandigheden. Om ondersteuning van ouders van jonge kinderen met ontwikkelingsproblemen van de grond te krijgen, initieerde hij in 1970 het Kinderteam, waarin meerdere organisaties samenwerkten. Hij wist mensen bij elkaar te brengen. Het Kinderteam was een novum in Nederland en werd het voorbeeld voor vergelijkbare initiatieven in het land.

De eerste helft van de jaren 1960 was een zoekende periode voor Kingma. In 1960 zette hij een landelijke specialistische opleiding voor maatschappelijk werkers in de zwakzinnigzorg op en was daarvan vijf jaar de scholingsleider. Hoewel hij in deze jaren parttime als directeur in Friesland aanbleef, verschoof zijn focus grotendeels naar het landelijke toneel, wat ten koste ging van zijn stimulerende activiteiten in het Friese. Juist in deze periode traden de hiervoor genoemde wegbereiders prominent naar voren. Het zorgveld verbreedde zich definitief en aan de positie van 'Kingma als enige deskundige' kwam een eind. Het aanbod om fulltime scholingsleider te worden sloeg hij na lang aarzelen af. Twee keer werd hij gevraagd om leiding te geven aan de afdeling gehandicaptenzorg op het ministerie. Maar ook dit nam hij niet aan. Hij koos voor Friesland, daar lag zijn hart. Na zijn volledige terugkomst in Friesland, nam hij de rol van initiator en samenbinder weer op zich. Zijn inspanningen werden in 1973 beloond met de benoeming tot Ridder in de Orde van Oranje-Nassau.

In 1981 sloot Kingma zijn werkzame leven af. Terugkijkend op zijn werk vond hij dat hij geen echte tegenslagen had gehad: 'Wat ik wilde kwam er op den duur. Ik mocht altijd graag pionieren en daar heb ik de kans voor gehad.' In de provincie waren tegen die tijd nagenoeg alle soorten voorzieningen gerealiseerd, al bleven er in omvang nog grote tekorten. Tegen de eeuwwisseling werden diezelfde voorzieningen overladen met kritiek, ze zouden uitsluiting in de hand werken. Men was al weer vergeten dat ze veel cliënten achter de geraniums hadden weggehaald, ontplooiingskansen hadden geboden en ouders hadden verlicht in hun zware taak.

'Hy hie altyd de pinne yn 'e hân'

Deze uitspraak van zijn vrouw typeerde hem. Hij had altijd schriftjes bij zich waarin van alles werd genoteerd. Over alle belangrijke levensgebieden en -ervaringen verschenen publicaties: het bataljon, de gehandicaptenzorg, kerk en samenleving, de familiegeschiedenissen en onderwerpen uit de Friese cultuur en geschiedenis.

Over de gehandicaptenzorg schreef hij twee boeken en in twee bundels werden toonaangevende artikelen van hem

opgenomen. Het eerste boek uit de gehandicaptensector dat het totale zorgveld besloeg was van zijn hand: *Zorg voor geestelijk gehandicapten* (1980). Het werd een standaardwerk en lange tijd als handboek in opleidingen gebruikt.

Een geliefde bezigheid was het schrijven van columns voor *De Stim fan Fryslân*, het orgaan van het Kristik Frysk Selskip en het Roomske Frysk Boun. Negentien jaar (1969-1988) werden de lezers getraakteerd op 'geastige, spitse stikjes'. Een diversiteit aan onderwerpen over kerk en samenleving kwam langs. Een selectie ervan werd in *Achter de moanne oan* opgenomen (1988). 'De frijheid, dêr't in goed columnist yn stean mei, is oan him wol bestege', was het oordeel. Het boek over de geschiedenis van *Bitgum* werd onder auspiciën van de Fryske Akademy gepubliceerd (1988).

'Markante persoanlikheid'

Taco Kingma overleed plotseling op 9 januari 1994. Hij werd als een 'markante persoanlikheid yn Fryslân en aktyf op ferskate fronten' gekarakteriseerd. Bij zijn afscheid als directeur van het MWGG omschreef hij zichzelf als een 'selfmade man'. Het eigen baas zijn op een terrein waar lange tijd bijna niemand verstand van had, had aantrekkelijke kanten. De behoefte om in eigen provincie iets op te bouwen voor een kwetsbare groep won het van de mogelijkheid om op het landelijke toneel een invloedrijke positie in te nemen. Hij werd daardoor een belangrijke actor in de opbouw van de verzorgingsstaat in Friesland ten behoeve van mensen met een beperking.

In zijn columns werden het kleine en anekdotische verbonden met grotere verbanden en trends. Ze weerspiegelen fraai het maatschappelijke leven in de tweede helft van de 20ste eeuw in deze provincie. De 'spitse stikjes' hadden nooit scherpe randen. <

Taco Kingma laat een pagina van een boek zien waar hij mee bezig is, 1993. (Tresoar)

Een boek met 'mooie, kleine verhalen' volgens de recensent.

> Meer weten?

- **Minie Baron**, *De lat ligt hoog. De ondersteuning aan mensen met een beperking in Friesland, 1949-2017*, Leeuwarden, 2017
- **H. Beltman**, *Een schets van de Nederlandse verstandelijk gehandicaptenzorg 1945-2000*, Houten, 2001
- **Taco Kingma**, *Bitgum. De skiednis fan Bitgum en Bitgummole*, Ljouwert, 1988
- **Taco Kingma**, 'Ik haw der ek west' in *Trotwaer*, (jrg. 20, 138-145), 1988

Dr. Minie Baron (Appelscha, 1949) is historicus en gespecialiseerd in de geschiedenis van de gezondheidszorg. Zij publiceerde onder meer over de eerste vrouwelijke apothekersassistente, hondsdoelheid in Friesland, de Drachtster ziekenhuizen en MEE Friesland. Tot 2013 was ze beleidsmedewerker in de gezondheidszorg.

Fryslân

HISTORISCH TIJDSCHRIFT

24ste jaargang | nummer 2 | maart/april 2018 |

Viglius van Aytta

Keizerlijk Raadsheer

Jan de Roos
Snústerige
strjtmuzikant

Taco Kingma
Pionier
gehandicaptenzorg

Hans Goudsmit
Zinloos oorlogsoffer

